

Zaalteksten tentoonstelling Kleur als Taal

Inhoud

Muurtekst: Kleur als Taal	2
Muurtekst: 1 Balans in kleur	2
Schilderij: Etel Adnan, Zonder titel, c. 1970.....	2
Schilderij: Etel Adnan, Inca koning, 1965.....	3
Muurtekst: 2 Doorvoelde natuur.....	3
Schilderij: Vincent van Gogh, Stapels Franse romans, 1887	3
Muurtekst: 3 De kunst van het weven.....	3
Aquarel: Etel Adnan, Ontwerp voor behang, 2021.....	4
Schilderij: Vincent van Gogh, Boomwortels, 1890.....	4
Wandtapijt: Etel Adnan, Herfstbos, 2015	4
Muurtekst: 4 Berg als beste vriend.....	5
Schilderij: Etel Adnan, Zonder titel (Mount Tamalpais), c. 1983-86.....	5
Aquarel : Etel Adnan, Montagne Sainte Victoire 7, 1990	5
Schilderij: Etel Adnan, Mount Tamalpais, 1985.....	6
Muurtekst : 5 Gewicht van de wereld	6
Muurtekst: 6 De zon	6
Schilderij: Vincent van Gogh, De zaaier, 1888	7
Muurtekst : 7 Schrijven is tekenen	7
Aquarel: Etel Adnan, Reis naar Mount Tamalpais, 2008	7
Leporello: Etel Adnan Tekst van Joumana Haddad (1970), De thuiskomst van Lilith, 2004.....	8
Leporello: Etel Adnan, Daar, 2012	8
Brief van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh met schets van een leporello, 28 mei 1888	8

Muurtekst: Kleur als Taal

Etel Adnan gebruikte net als Vincent van Gogh, krachtige, heldere kleuren om een persoonlijke beleving van de natuur te verbeelden. In zijn schilderijen en brieven herkende ze een zoektocht naar de essentie van het bestaan. Het werk van Adnan is in deze tentoonstelling samen met dat van Van Gogh te zien.

Adnan werd geboren in 1925 in Beirut, als kind van een Griekse moeder en een Turkssprekende vader uit Damascus. Bijna een eeuw lang bewoog ze zich tussen verschillende talen en culturen en woonde afwisselend in Parijs, Californië en Beirut. In de jaren 60 en 70 maakte ze naam als geëngageerd schrijver en dichter. Ze werd zich echter bewust van de koloniale achtergrond van het Frans dat ze gebruikte en zocht naar een vrijere manier om zich uit te drukken. In kleur vond ze een nieuwe taal.

Tijdens de voorbereidingen van deze tentoonstelling overleed Etel Adnan, in november 2021, op 96-jarige leeftijd in Parijs. Het is verdrietig dat ze de tentoonstelling niet meer meemaakt, maar we zijn dankbaar dat we haar konden spreken over haar leven, haar werk en over Vincent van Gogh.

Muurtekst: 1 Balans in kleur

Het uitgesproken kleurgebruik is het eerste wat in het oog springt als je de werken van Adnan bekijkt. 'Kleuren zijn voor mij entiteiten op zich', aldus Adnan. Ze koos haar kleuren altijd intuïtief en bracht ze vaak rechtstreeks uit de tube met een paletmes aan op het doek, zonder te mengen. Adnans vroege schilderijen bestaan uit abstracte combinaties van kleurvlakken. Gaandeweg werden haar werken kleiner van formaat en is er meer een landschap in te ontdekken. Heldere tinten vormen een collage aan vormen, waarin je een horizon, berg of zon kunt zien.

Schilderij: Etel Adnan, Zonder titel, c. 1970

Als kind had Adnan de droom om architect te worden, maar dit was destijds in Beiroet een ondenkbaar beroep voor meisjes. Haar voorliefde voor architectuur is terug te zien in haar werk. Sommige van haar vroege schilderijen, zoals deze, hebben iets weg van plattegronden of gebouwen. Dit werk signeerde ze in het Arabisch, wat ze in deze periode vaker deed, als teken van verbondenheid met de oorspronkelijke taal van haar geboorteland.

Schilderij: Etel Adnan, Inca koning, 1965

Adnan gaf haar werk vrijwel nooit titels, maar dit schilderij is hierop een uitzondering. *Roi Inca (Inca koning)* verwijst naar de Inca's, die in het huidige Peru leefden. Adnan voelde een grote verbondenheid met de oorspronkelijke bewoners van zowel Noord- als Zuid-Amerika: culturen die wreed onderdrukt zijn door Europese kolonisten. Daarin schuilt een parallel met haar eigen jeugd, waarin ze opgroeide in een door Frankrijk bestuurd Libanon.

Muurtekst: 2 Doorvoelde natuur

Adnan en Van Gogh voelden allebei een grote verbondenheid met de natuur. Ze vertaalden hun beleving van het landschap in een geheel eigen schilderstijl. Adnan geloofde dat de natuur zich in haar meest krachtige vorm uit door middel van kleur. Ze zag Van Gogh als de schilder die de kleuren als het ware 'bevrijd' had in de kunst: door de intuïtieve manier waarop hij ze gebruikte in zijn werk, was de weg vrijgemaakt voor de generaties na hem. Onder wie uiteindelijk ook zichzelf. Met hun kleurgebruik brachten zowel Adnan als Van Gogh de kracht en de grootsheid over zoals zij die in de natuur ervaarden.

Schilderij: Vincent van Gogh, Stapels Franse romans, 1887

Van Gogh maakte met dit schilderij van Franse romans een compositie van kleurvlakken, die resoneert in de landschappen van Adnan. Het werk is een ode aan de moderne Franse literatuur. Van Gogh en Adnan woonden als twintiger een aantal jaar in Parijs en dat was een vormende periode voor beiden. Ze werden geïnspireerd door de Franse schrijvers van hun tijd. Voor Adnan was dat Jean-Paul Sartre en voor Van Gogh Émile Zola.

Muurtekst: 3 De kunst van het weven

Toen Adnan opgroeide in Libanon waren daar geen musea, maar wél Perzische tapijten. Samen met haar vader bezocht ze tapijthandelaren op de soeks (markten). Ze zei hierover: 'Hij bekeek ieder tapijt zoals wij nu een Rembrandt bekijken.' De weefsels waren Adnans vroegste kennismaking met kunst. Voor haar

bestond er geen verschil tussen een schilderij, tapijt of beschilderde vaas. Het was allemaal kunst en van gelijke waarde. In de jaren 60 maakte Adnan haar eerste, eigen kleurrijke weefsels. Tapijten vormen voor haar een brug tussen het schilderen en het schrijven. Bij het weven ontstaan de kleuren 'regel voor regel', pas aan het einde zie je de samenhang en balans, net als in een gedicht.

Aquarel: Etel Adnan, Ontwerp voor behang, 2021

In 1957 maakte Adnan een lange reis naar Mexico, waar ze onder de indruk was van de vele kleurrijke schilderijen en mozaïeken in het straatbeeld. Dit inspireerde haar om andere artistieke uitingen te ontdekken dan alleen schilderijen en tekeningen. Naast tapijten ontwierp ze tegeltableaus en zogenaamde 'wallpapers' die ze het liefst buiten, groot en voor iedereen toegankelijk uitgevoerd zou zien. Dit is zo'n ontwerp, dat we voor deze tentoonstelling in het trappenhuis hebben laten printen.

Schilderij: Vincent van Gogh, Boomwortels, 1890

Boomwortels is een van Van Goghs meest abstracte schilderijen. Hij wilde in kleur en verfstreek vooral zijn gevoel bij deze plek weergeven. Toch was de realiteit altijd het uitgangspunt van zijn werk, ook in dit schilderij. Adnan ging een stap verder. Zij riep uit herinnering een beeld op van de landschappen die ze kende en verbeeldde die vervolgens naar eigen ervaring.

Wandtapijt: Etel Adnan, Herfstbos, 2015

Adnan gebruikte speciale stiften om de ontwerptekeningen voor haar tapijten te maken. Dat zie je goed terug in de uiteindelijke weefsels, aan de felle kleuren en de manier waarop de strepen zijn gezet. Over haar kleurrijke tapijten schreef

Adnan: 'Mijn wandtapijten zijn hangende tuinen. [...] Het zijn beelden, die bedoeld zijn voor mensen om naar te kijken en van te genieten. En de wol verzacht een ruimte. Wekt deze tot leven. Ze maken een ruimte menselijk.'

Muurtekst: 4 Berg als beste vriend

Adnan maakte tientallen verbeeldingen van Mount Tamalpais, de door haar geliefde berg in Californië. Eind jaren 70 verliet Adnan haar woonplaats Beiroet vanwege de Libanese Burgeroorlog. Ze keerde terug naar Californië, waar ze eerder had gewoond. Mount Tamalpais werd een ankerpunt in haar leven, naar eigen zeggen haar 'beste vriend'. Ze keek dagelijks uit op de berg vanuit haar woning en bestudeerde aandachtig hoe de kleuren voortdurend veranderden onder invloed van het licht en de seizoenen. In haar schilderijen en tekeningen interpreteerde ze deze veranderingen eindeloos opnieuw. Dat bleef ze ook doen nadat ze uit Californië vertrok en in Parijs woonde. Vanuit haar herinnering gaf ze haar beleving en gevoel weer bij deze bijzondere plek.

Schilderij: Etel Adnan, Zonder titel (Mount Tamalpais), c. 1983-86

Mount Tamalpais was voor Adnan zowel een ankerpunt als een symbool van gekoloniseerd land. Ooit was deze berg door Europese kolonisten afgenomen van de oorspronkelijke bevolking. Deze laatsten noemden de berg Tamal-pa: 'die dicht bij de zee is', terwijl de Spaanse kolonisten deze Mal-Païs, 'slecht land', noemden. Door de berg te schilderen probeerde Adnan deze te bekijken zoals de oorspronkelijke bewoners dat deden.

Aquarel : Etel Adnan, Montagne Sainte Victoire 7, 1990

Adnan was niet de enige kunstenaar die gefascineerd raakte door een berg. In haar essay *Journey to Mount Tamalpais (Reis naar Mount Tamalpais, 1986)* verwijst ze meerdere keren naar de Franse kunstenaar Paul Cézanne. Hij bestudeerde en verbeeldde eindeloos de berg Sainte-Victoire in Frankrijk. Met deze tekening

bracht ze een ode aan zijn zoektocht en verbond die met haar eigen fascinatie voor háár berg.

Schilderij: Etel Adnan, Mount Tamalpais, 1985

Adnan schilderde Mount Tamalpais tientallen keren en ook een van haar bekendste essays is eraan gewijd. In *Journey to Mount Tamalpais (Reis naar Mount Tamalpais, 1986)* bracht Adnan een ode aan de berg waarmee ze zo'n diepe connectie voelde. Ze onderzocht in het stuk de band tussen natuur en kunst en haar persoonlijke beleving van de berg. 'Tamalpais is een wonderbaarlijk iets, [...] de piramide van onze eigen identiteit. We zijn, omdat het stabiel is en voortdurend verandert.'

Muurtekst : 5 Gewicht van de wereld

De schilderijen van Adnan hebben door de intense kleuren een vrolijke uitstraling. Toch schemert in deze werken soms haar betrokkenheid door bij de grote problemen van het bestaan. In haar geschreven werk is Adnan altijd uitgesproken geëngageerd geweest. Ze schreef en dichtte over de oorlogen en het geweld dat tijdens haar leven plaatsvond in Libanon en elders, vaak met een oorzaak in de geschiedenis van kolonialisme. Ook de kwetsbaarheid van de aarde en klimaatverandering waren een belangrijk onderwerp voor haar. Sinds de eerste maanlanding in 1969 was ze gefascineerd door de kosmos, waarvan wij als mensen maar een klein onderdeel zijn. In haar schilderijen, zoals die uit de serie *Het gewicht van de wereld*, uitte ze deze fascinatie door de planeten als simpele, zwevende, maar ook kwetsbare of zware bollen weer te geven.

Muurtekst: 6 De zon

Adnan beeldde de zon vaak af als een vuurrode cirkel of vierkant. Het was een beginpunt voor haar, een vorm waar ze de rest van het schilderij omheen kon bouwen. In haar werk stralen deze zonnen en geven ze energie. Adnans fascinatie voor de zon ging terug naar het Beirut van haar jeugd, waar deze samen met de zee altijd dichtbij was. Haar eerste lange gedicht ging over een sensuele ontmoeting tussen de twee. In één van haar beroemdste gedichten *L'Apocalypse arabe* (1980) speelt de zon juist de gruwelijke rol van vernietiger. Ze zag de zon in haar eigen werk, maar ook in *De zaaier* van Van Gogh, als 'architect van het landschap' [...]. 'De zon is een beeld van het oneindige. Aan het eind van de dag is ze een volmaakte cirkel aan de horizon.'

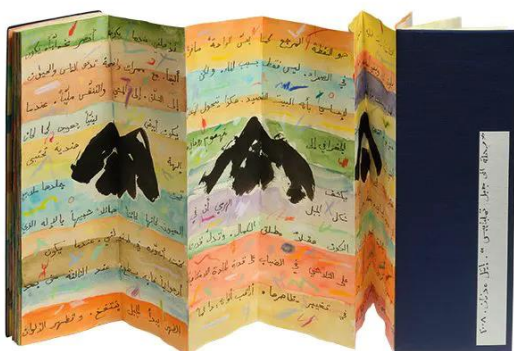

Schilderij: Vincent van Gogh, De zaaier, 1888

In de periode dat Van Gogh in Zuid-Frankrijk schilderde was hij verrukt door de prachtige, intense kleureffecten die de felle zon op het landschap had. In dit schilderij gaf hij de zon een prominente plek, als helgele cirkel, die hij liet contrasteren met het paars van het veld. Aan zijn broer Theo schreef hij over de inspiratie die de zon hem bracht: 'ik voor mij voorzie dat andere kunstenaars de kleur zullen willen zien onder een fellere zon'.

Muurtekst : 7 Schrijven is tekenen

'Tekenen is schrijven en schrijven is tekenen.' Beiden doe je met dezelfde beweging van je hand en arm en letters zijn eigenlijk getekende vormen, volgens Adnan. Het leporello, een als accordeon gevouwen boekje, was voor Adnan dé manier om beeld en taal samen te brengen. In deze leporello's schreef ze vaak teksten over van Arabische schrijvers en dichters die zij bewonderde, aangevuld met tekeningen. Zo maakte ze zich het Arabisch schrift eigen, een taal die hoorde bij het land waarin ze opgroeide, maar die ze niet sprak. Arabisch was een tweederangs taal in het door Frankrijk bestuurde Libanon. In Van Goghs brieven herkende Adnan een groot schrijver en in zijn kunstwerken zag ze zijn schrijvershand: 'Hij schrijft als het ware op zijn doek, hij 'schrijft' een landschap.' Haar eigen doeken schilderde Adnan terwijl ze op een tafel lagen, in plaats van op een schildersezels: 'Ik pak het oppervlak aan alsof ik aan het schrijven ben.'

Aquarel: Etel Adnan, Reis naar Mount Tamalpais, 2008

Adnan liet sommige van haar eigen teksten en poëzie vertalen naar het Arabisch, om deze vervolgens over te schrijven en te illustreren op een leporello. Hier deed ze dat met *Journey to Mount Tamalpais* (*Reis naar Mount Tamalpais*, 1986), die ze illustreerde met schetsen van de berg.

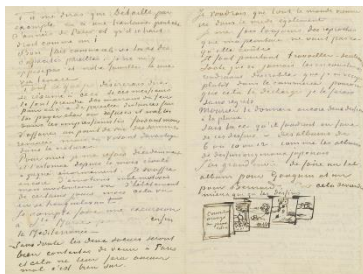
Leporello: Etel Adnan Tekst van Joumana Haddad (1970), De thuiskomst van Lilith, 2004

In dit leporello koos Adnan een tekst van de feministische Libanese schrijfster en mensenrechtenactivist Joumana Haddad (1970) om te kopiëren en te illustreren. In *Awdat Lilith* (*De thuiskomst van Lilith*, 2004) vertelt Haddad over de mythologische figuur Lilith, die van oudsher een gevaarlijke vrouw zou zijn, maar in dit gedicht wordt gepresenteerd als een krachtig feministisch symbool. Adnan illustreerde de tekst met associatieve vormen.

Leporello: Etel Adnan, Daar, 2012

Adnan schreef in dit leporello haar gedicht *Hunâka* (*Daar*, 2000) over in het Arabisch. Ze noemde het een meditatie op de conflicten in de Arabische wereld. Conflicten die al speelden tijdens haar jeugd, toen Adnan in Libanon opgroeide onder Franse overheersing. Arabisch was een tweederangs taal, die Adnan niet leerde op school. Het schrijven van leporello's zoals deze was een manier om het Arabisch schrift alsnog eigen te maken.

Brief van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh met schets van een leporello, 28 mei 1888

Van Gogh kende het leporello als een vorm die vooral door Japanse kunstenaars werd gebruikt om tekeningen en teksten in inkt op te schrijven. Geïnspireerd als

Van Gogh was door de Japanse kunst, wilde hij ook leporello's maken. Hierop wilde hij scènes tekenen uit de omgeving van het Zuid-Franse Arles, waar hij destijds verbleef. In deze brief aan zijn broer Theo voegde hij vast een schetsje bij om een indruk te geven.